

Основні принципи ефективного грошово-кредитного регулювання економіки держави

На основі нормативно-правової бази здійснення Національним банком України грошово-кредитної політики розроблено принципи ефективного грошово-кредитного регулювання економіки України.

Ключові слова: Національний банк України, грошово-кредитна політика, грошово-кредитне регулювання, основні засади грошово-кредитної політики.

Проведення грошово-кредитної політики центральним банком будь-якої держави повинно здійснюватись ефективно задля загального добробуту держави та населення, здійснення довгострокової стратегічної економічної політики та утвердження держави на міжнародних ринках. Задля цього будь-який центральний банк повинен розробляти стратегічні цілі та завдання, дотримуватись певних принципів дій. Діяльність Національного банку України (НБУ) з регулювання грошово-кредитного ринку досліджується у роботах багатьох українських вчених, таких як А. Гальчинський, О. Дзюблюк, В. Кротюк, В. Лисицький, І. Лютий, В. Міщенко, В. Пасічник, М. Пуховкіна, Р. Тиркало, Л. Мороч та ін. Слід зазначити, що запропоновані основні принципи ефективного грошово-кредитного регулювання (ГКР), на нашу думку, є базовими стандартами для здійснення ефективної політики регулювання грошово-кредитного ринку та економіки держави в цілому. Вони вважаються орієнтовним набором соціально-економічних та грошово-кредитних показників для здійснення ефективної та виваженої грошово-кредитної політики (ГКП).

Основні принципи ефективного грошово-кредитного регулювання повинні включати засади необхідні для проведення виваженої, довгострокової, цілеспрямованої грошово-кредитної політики. А саме:

Принцип «визначення цілей». Для ефективного регулювання грошово-кредитного ринку необхідно чітко визначити цілі для кожного органу, задіяного в розробленні та здійсненні Основних засад грошово-кредитної політики. На наш погляд, на сьогоднішній день НБУ слід реалізувати грошово-кредитну політику шляхом стратегії безпосередньої інфляційної мети. Для реалізації інфляційної мети НБУ повинен впроваджувати розрахунок базової інфляції, що визначатиметься грошово-кредитними показниками і використовуватиметься в аналітичних цілях для оцінки грошово-кредитних заходів на інфляцію. Доцільно було б створити довгострокову стратегію грошово-кредитної політики, котра б була зорієнтована на декілька років наперед і містила б довгострокові стратегічні цілі.

Щорічні основи грошово-кредитної політики повинні мати, на нашу думку, виконавчий характер, оскільки визначають, що слід зробити і виконати, щоб досягнути цілі багаторічної стратегії грошово-кредитної політики [1].

Принцип «визначеність взаємовідносин». Виходячи з першого принципу можна зробити висновок, що важливим фактором ефективного регулювання виступає дієва співпраця з іншими органами державної влади в межах їх

компетенції для забезпечення стабільності грошової одиниці та проведення ГКП. НБУ спрямовує зусилля на збереження довіри до національної грошової одиниці шляхом прозорих та узгоджених дій на грошово-кредитному ринку, адекватно використовуючи свої інструменти та забезпечуючи взаємодію з іншими органами держави. Він у термін, погоджений з Кабінетом Міністрів України, отримує від Міністерства економіки проект Прогнозу економічного і соціального розвитку України на плановий рік. Показники проекту Державного бюджету України на наступний рік, сформовані з урахуванням схвалених Верховною Радою України основних напрямів бюджетної політики (бюджетної резолюції), надходять від Міністерства фінансів України до 15 липня [2].

Отже, визначеність взаємовідносин у процесі розробки Основних засад ГКП є одним з першочергових факторів, які зумовлюють ефективне грошово-кредитне регулювання економіки держави. Водночас, Національному банку України, як головному провіднику грошово-кредитної політики, відносини з органами виконавчої та законодавчої влади слід будувати на взаємній співпраці, проте такі відносини повинні передбачати консультаційний порядок, за яким представники вищезазначених органів можуть брати участь як у підготовці Основних засад ГКП, так і повній їх реалізації з можливістю дорадчого голосу. Це передбачає вірогідність присутності окремих представників, які затверджені рішенням зборів виконавчої та законодавчої влади про можливість їх участі у засіданнях Ради та Правління НБУ, до моменту звітування Голови НБУ перед Президентом та Верховною Радою. Це мають бути двосторонні взаємовідносини представників Ради НБУ з вище зазначеними органами, які повинні, на нашу думку, бути офіційними членами засідання тих урядових структур, рішення яких може вплинути на зміну грошово-кредитних показників економіки держави. Таким представником має бути Голова НБУ, при цьому йому потрібно надати одноосібну відповідальність за проведення ГКП Національним банком України. Суть цього твердження розкривається вже у принципі одноосібної відповідальності.

Принцип «розподіл повноважень». Основні засади грошово-кредитної політики на кожен наступний рік розроблено на підставі аналізу сучасних тенденцій розвитку економіки та грошово-кредитної сфери України і прогнозу динаміки макроекономічних показників у наступному році. Відповідно до Закону України «Про Національний банк України» вони передбачають комплекс змінних індикаторів фінансової сфери, що дають можливість за допомогою інструментів грошово-кредитної політики здійснювати регулювання грошового обігу та кредитування економіки з метою забезпечення стабільності грошової одиниці як монетарної передумови економічного зростання і підтримання високого рівня зайнятості населення [3].

На нашу думку, основні параметри та індикатори грошово-кредитної політики, які розробляються НБУ при співпраці з Верховною Радою України та Кабінетом Міністрів України, складаються з трьох великих основних груп. Перша підгрупа, яка подається на узагальнення та розгляд НБУ Верховною Радою України та Міністерством фінансів України, – макропоказники економічного та соціального розвитку України, що покладені в основу розробки Основних засад грошово-кредитної політики. Друга група – це показники, що затверджуються Радою НБУ, показники, що характеризують Основні засади грошово-кредитної політики. І третя група – індикатори грошово-кредитної політики, що готуються Правлінням НБУ і розглядаються Радою Національного банку при затвердженні Основних засад грошово-кредитної політики.

Органи, які задіяні в процесі проведення та реалізації ГКП, та увесь розподіл їх повноважень при розробленні Основних засад ГКП подано на рисунку 1.

Першим кроком є підготовка структурними підрозділами НБУ аналітичних та інших матеріалів для розробки Основних засад грошово-кредитної політики на основі Прогнозу економічного і соціального розвитку України, показників проектів зведеного та Державного бюджетів України, а також на підставі власних розробок [2].

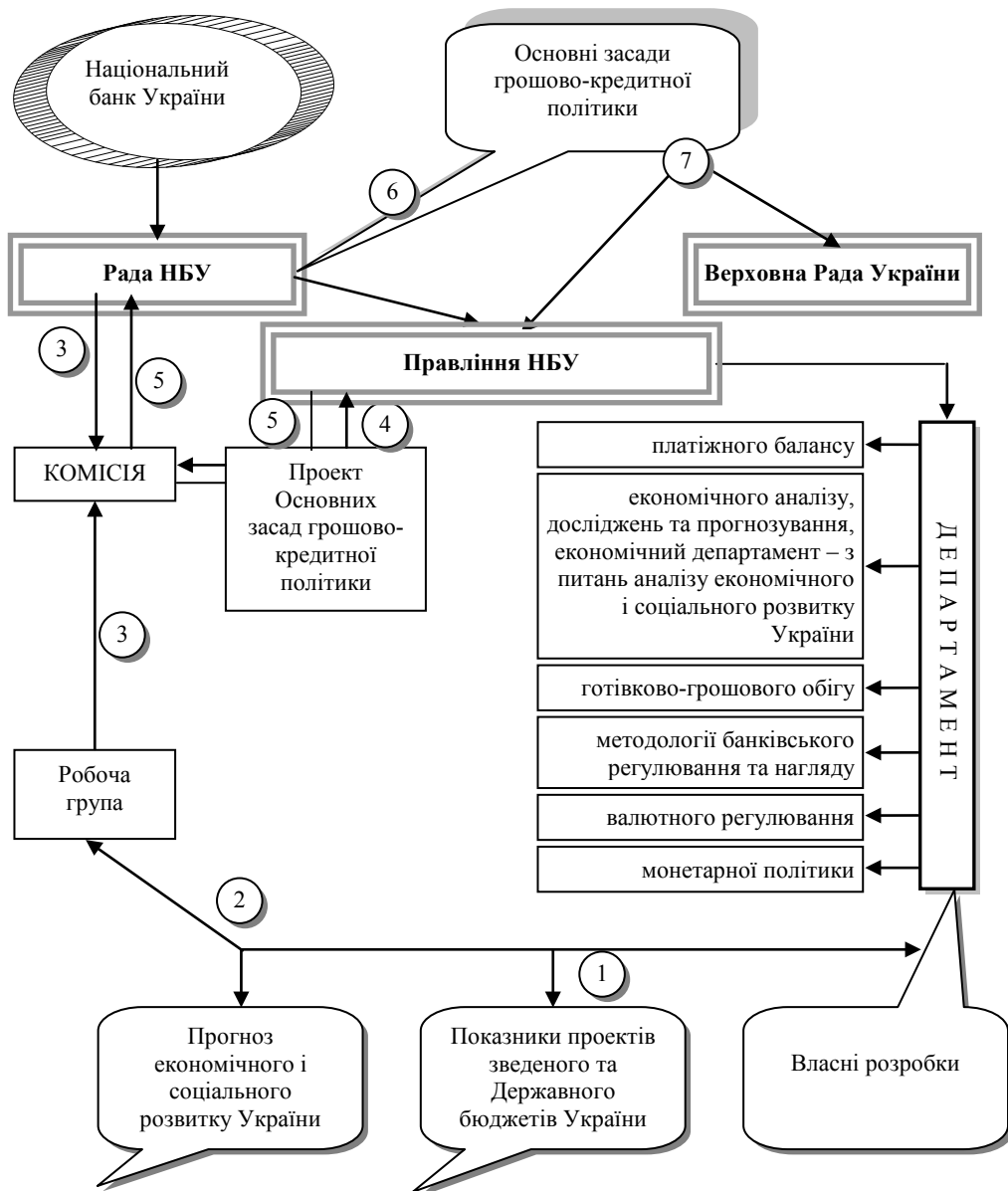


Рис. 1. Схема розробки та затвердження Основних засад ГКП Національним банком України

Другий крок полягає у тому, що підготовлені у зазначеному порядку матеріали узагальнюються робочою групою з числа працівників Апарату Ради НБУ та відповідних департаментів Національного банку, яка створюється Головою Національного банку за погодженням з Головою Ради Національного банку.

Третім кроком є створення комісії з числа членів Ради Національного банку України для аналізу підготовлених матеріалів та підготовки проекту Основних засад грошово-кредитної політики на розгляд Ради. Підготовлений комісією проект Основних засад грошово-кредитної політики передається Правлінню НБУ для розрахунку в двотижневий термін прогнозних значень індикаторів грошово-кредитної політики, що є четвертим кроком.

П'ятий крок полягає у внесенні Комісією на засідання Ради Національного банку України прогнозних значень індикаторів разом з проектом Основних засад грошово-кредитної політики, підготовлених Правлінням НБУ. Рада Національного банку України затверджує Основні засади грошово-кредитної політики і бере до відома прогнозні значення індикаторів грошово-кредитної політики (у цьому полягає шостий крок при розробленні ГКП).

На завершальному етапі затверджені Радою НБУ Основні засади ГКП надаються Правлінню Національного банку України для визначення і проведення грошово-кредитної політики та іншим органам влади для інформування.

Принцип «прозорість проведення». При регулюванні грошово-кредитного ринку важливе значення мають прозорі процеси обміну інформацією між органами законодавчої, виконавчої влади та органом проведення грошово-кредитної політики. Особливої уваги вимагає висвітлення повного спектра повноважень та реалізації ГКП у засобах масової інформації для широкого кола користувачів, до яких можна віднести банки, кредитно-фінансові інститути та населення. Згідно із ст. 2 Закону України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації», засоби масової інформації мають право висвітлювати всі аспекти діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування [4]. Щодо діяльності НБУ, то тут ситуація двозначна, оскільки у Закону України «Про національний банк України» зазначено, що він «є центральним банком України, особливим центральним органом державного управління...» (ст. 2) і більше нічого не сказано про те, чи можна його відносити до органів державної влади, на які розповсюджується порядок висвітлення у засобах масової інформації його діяльності. Так само у нормативно-правовій базі не вказано, що слід розуміти під «..особливим центральним органом державного управління». Так, у ст. 3 Закону України «Про інформацію» зафіксовано, що «... суб'єктами інформаційних відносин є: громадяни України, юридичні особи та держава», а у Законі України «Про Національний банк України» ст. 3 передбачено, що «Національний банк має статутний капітал, що є державною власністю». Отже, можна зробити висновок, що НБУ є суб'єктом інформаційних відносин [3, 5]. Отже, у розробленні та здійсненні Основних засад грошово-кредитної політики НБУ повинен здійснювати інформаційну діяльність, спрямовану на задоволення інформаційних потреб усіх суб'єктів інформаційних відносин. Тобто, НБУ повинен сприяти отриманню, використанню, поширенню та зберіганню інформації у своїй діяльності.

На сьогоднішній день, у зв'язку з адаптацією України до стандартів європейського законодавства, робота, яку проводить НБУ щодо прозорості регулювання грошово-кредитної політики, є недостатньою. На нашу думку, було

б ефективним висвітлення повного процесу розроблення та проведення грошово-кредитної політики НБУ шляхом:

- опублікування її в офіційних друкованих виданнях або поширення інформаційними службами НБУ (випуск та поширення спеціальних бюлетенів, прес-релізів, оглядів, інформаційних збірників, експрес інформації тощо);
- опублікування її в друкованих засобах масової інформації або публічного оголошення через аудіо – та аудіовізуальні засоби масової інформації;
- безпосереднього доведення її до зацікавлених осіб (усно, письмово чи в інший спосіб);
- надання можливості ознайомлення з архівними матеріалами;
- проведення прес-конференцій, брифінгів, організації інтерв'ю з керівництвом НБУ;
- оголошення її під час публічних виступів посадових осіб, компетентних у відповідних питаннях (представників Ради НБУ, Правління чи Голови НБУ);
- поширення офіційної інформації, що не суперечить законодавству України.

Принцип «незалежність проведення». Орган проведення та регулювання грошово-кредитного ринку повинен мати незалежність у здійсненні грошово-кредитної політики. Будь-які втручання з боку законодавчої та виконавчої влади повинні мати лише консультаційний характер. На законодавчому рівні ст. 9 Закону України «Про НБУ» зафіксовано, що Рада НБУ розробляє Основні засади грошово-кредитної політики і вносить їх до Верховної Ради України для інформування, здійснює контроль за виконанням Основних засад грошово-кредитної політики. На сьогодні Національний банк України, відповідно до статті 51 Закону України «Про Національний банк України» двічі на рік за результатами першого півріччя та року надає інформацію про стан грошово-кредитного ринку Президенту України і Верховній Раді України, це може поставити під сумнів питання незалежності діяльності Національного банку України.

Про ще один факт незалежності центрального банку в проведенні грошово-кредитної політики може свідчити й те, що Рада НБУ, відповідно до загальнодержавної програми економічного розвитку та основних параметрів економічного та соціального розвитку України, до 15 вересня розробляє Основні засади грошово-кредитної політики і вносить їх до Верховної Ради України для інформування, здійснює контроль за виконанням Основних засад грошово-кредитної політики та аналізує вплив грошово-кредитної політики України на стан соціально-економічного розвитку України, також розробляє пропозиції щодо внесення відповідних змін до неї (ст. 9 Закону України «Про НБУ»). Проте існує ст. 13 Закону України «Про НБУ», де зафіксовано, що Рада Національного банку не має права втручатися в оперативну діяльність Правління Національного банку [3]. Згідно із таким тлумаченням й враховуючи те, що визначення оперативної діяльності в нормативному документі немає, можна припускати, що розробивши Основні засади грошово-кредитної політики, тобто визначивши стратегічні цілі, Рада НБУ здійснює лише контроль за їх виконанням, не маючи змоги впливати на проміжні та тактичні цілі, виконання яких лежить на Правлінні НБУ. Цей факт, на нашу думку, підтверджує й те, що немає чіткої визначеності відповідальності за проведення грошово-кредитної політики.

Наступним прикладом може слугувати ст. 10 цього ж Закону, яка твердить, що строк повноважень членів Ради Національного банку – сім років, крім Голови Національного банку, який входить до складу Ради Національного банку на строк здійснення ним повноважень за посадою, тобто на п'ять років, проте піддається

сумніву незалежність проведення ГКР у зв'язку з тезою, що Президент України звільняє членів Ради Національного банку, призначених ним, шляхом прийняття відповідного Указу, але не раніше ніж через один рік з дня призначення. Слід здогадуватись, у результаті яких дій членів Ради НБУ, на яких покладена відповідальність за здійснення грошово-кредитної політики, Президент України може здійснювати їх звільнення. На нашу думку, таке трактування в основному Законі про центральний банк є свідченням недосконалості та незавершеності даного нормативного акту.

Ще одним фактом, що підтверджує формальну незалежність НБУ, є те, що Президент України обирається громадянами України на строк п'ять років (ст. 103 Конституції України [6]), а Голова НБУ призначається Верховною Радою України за поданням Президента України строком на п'ять років (ст. 18 Закону України «Про НБУ»). Ми вважаємо, що доцільно надати повноваження Голови НБУ на строк, довший, ніж повноваження Президента України, щоб не допустити заангажованості інтересів та зловживань посадовими інтересами.

Принцип «одноосібна відповідальність». Розробленні Основні засади грошово-кредитної політики повинні здійснюватись та проводитись одноосібним органом, на який покладена відповідальність за її реалізацію. Законом «Про Національний банк України» у системі НБУ створено окрему самостійну структуру — Раду НБУ, яка є одним з двох керівних органів центрального банку (Рада та Правління) і призначена насамперед для визначення та формування грошово-кредитної політики [3]. На нашу думку, недоцільним є той факт, що Президент України може здійснювати звільнення членів Ради до закінчення терміну їх обрання. Як зазначалось уже раніше, механізм грошово-кредитної політики в Україні остаточно сформувався в інституційному аспекті з прийняттям у 1999 р. Закону України «Про Національний банк України». У ст. 9 цього Закону сформульовані повноваження Ради у сфері грошово-кредитної політики, проте у ст. 51 передбачено, що Голова НБУ доповідає про діяльність Національного банку України Верховній Раді України, а також подає Президенту України та Верховній Раді України двічі на рік інформацію про стан грошово-кредитного ринку в державі.

На нашу думку, доцільним було б змінити структуру Ради та Правління НБУ в частині її головування. Голова НБУ входить до числа Ради та Правління НБУ як Голова Ради НБУ, але ці органи мають бути колегіальними, що дозволить не допустити заангажованості інтересів. Голові Ради НБУ слід надати повноваження щодо внесення кандидатур на призначення членів Ради, які затверджуються Президентом та Верховною Радою України, і усю відповідальність за реалізацію та проведення грошово-кредитної політики в державі покласти на Голову Національного банку України, який є Головою Ради НБУ, що розробляє та здійснює нагляд за ефективним проведенням грошово-кредитного регулювання економіки держави.

Принцип «визначеність інструментів та механізмів грошово-кредитної політики». Основні засади грошово-кредитної політики на наступний рік повинні передбачати інструментарій та механізм регулювання грошово-кредитного ринку. Аналіз нормативно-правового забезпечення грошово-кредитного регулювання дає змогу стверджувати, що на сьогоднішній день НБУ проводить грошово-кредитну політику, використовуючи механізми та інструменти притаманні країнам з ринковою економікою. Вдосконалення механізмів та інструментів ГКП шляхом прийняття відповідних законодавчих актів з 2000 р. по 2004 р. свідчить про розвиток банківської системи та її готовність до ринкових перетворень [7–10].

На нашу думку, НБУ в процесі регулювання грошово-кредитної політики слід законодавчо закріпити визначеність механізмів та інструментів, методів та засобів регулювання грошово-кредитного ринку з метою недопущення суперечностей у різних нормативно-правових актах.

Ще одним нерегульованим фактом є невизначеність юридичного статусу засад грошово-кредитної політики. Ні в одному законодавчому акті не вказано, в якій категорії вони виступають: прогноз, план, інформація чи директива. Відповідно до того, що немає чіткої фіксації форми подання засад грошово-кредитної політики на кожен рік, і постає проблема вибору самою Радою НБУ даного виду. Відтак цей нормативний акт щороку має різновидний набір як прогнозних, планових, інформаційних, так і директивних показників. Це, в свою чергу, унеможлиблює однозначне визначення юридичного характеру основ грошово-кредитної політики. На нашу думку, потрібно надати таку функцію центральному банку, оскільки розробку та впровадження цього документа покладено саме на цей орган.

Принцип «право законодавчої ініціативи НБУ». Орган, що регулює грошово-кредитний ринок, повинен мати повноваження встановлювати критерії і нормативи здійснення банківської діяльності на законодавчому рівні. Нормативно-правові акти, які регулюють діяльність органу проведення грошово-кредитної політики, повинні виноситись ним самостійно на розгляд законодавчої влади. Недопустимим є факт, що НБУ є незалежним органом проведення грошово-кредитної політики і не входить до жодної з гілок влади, якій з початком діяльності було надано право законодавчої ініціативи згідно із ст. 93 Конституції України [6]. Проте уже з 2004 р. НБУ позбавили права законодавчої ініціативи і затверджено, що усі пропозиції він має узгоджувати та декларувати через Верховну Раду України, Президента України чи Кабінет Міністрів України.

На нашу думку, можна повернутись до питання незалежності центрального банку при реалізації його основної функції щодо забезпечення стабільності грошової одиниці та недопущення впливу органів влади у процес проведення грошово-кредитної політики.

Принцип «взаємна контрольованість». Орган регулювання повинен мати повноваження перевіряти діяльність фінансових установ за встановленими Основними засадами грошово-кредитної політики, робота яких впливає на грошово-кредитну політику держави. Принцип взаємної контрольованості полягає у постійних діях та моніторингу основних показників грошово-кредитної політики Радою та Правлінням НБУ. На нашу думку, надаючи Голові НБУ відповідальність за проведення грошово-кредитної політики, слід саме на нього делегувати цей процес. Оскільки контроль за виконанням Основних засад грошово-кредитної політики здійснюється Радою Національного банку України шляхом аналізу документів та інших необхідних матеріалів, які щоквартально надаються Правлінням НБУ, то Голові ради НБУ доцільно проводити «круглі столи» з усіма представниками процесу грошово-кредитного регулювання, що сприятиме його контрольованості.

На нашу думку, Рада НБУ за результатами стану виконання Основних засад ГКП у відповідному кварталі повинна здійснювати обмін інформацією між усіма органами розроблення та проведення грошово-кредитної політики для виявлення можливих відхилень у прогнозованих показниках. Як уже зазначалось раніше, ГКП має двох адресатів. З огляду на це, уряду, як виконавчому органу держави, доцільно брати безпосередню участь у розробленні основних засад грошово-кредитної політики в частині, що належить його компетенції. І при цьому доцільно нести відповідальність за подані прогнозні показники, в результаті яких

можуть змінитися індикатори грошово-кредитної політики. В частині ж реалізації Основних засад ГКП, як уже зазначалось, відносини уряду і НБУ мати винятково консультативний характер. Другому ж адресату основ ГКП – банківській системі, слід сприймати даний документ як плановий акт дій НБУ стосовно банківських та небанківських установ. Щодо взаємовідносин із законодавчим органом держави, то вони повинні мати дещо інший характер, ніж суто підзвітний, при цьому не потягнувши ніяких дій за собою.

Ефективне грошово-кредитне регулювання економіки Національним банком України є значним кроком на шляху до покращення загальноекономічної ситуації в державі. Від політики, яку проводитиме Національний банк України, і від його взаємовідносин з гілками законодавчої та виконавчої влади залежатиме дійовість цих принципів.

Список використаних джерел

1. Основні засади грошово-кредитної політики // www.bank.gov.ua.
2. Положення «Про розроблення Основних засад ГКП на рік». Затверджено рішенням Ради Національного банку України від 7 липня 2006 року №13 // www.bank.gov.ua
3. Закон України «Про Національний банк України» // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 29. – Ст. 238. Із змінами, внесеними згідно із www.rada.gov.ua
4. Закон України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації» від 22.09.1997 р. № 539/97. Із змінами і доповненнями від 15.12.2005 р. // www.rada.gov.ua.
5. Закон України «Про інформацію» від 02.10.1992 р. № 2657. Із змінами і доповненнями від 23.06.2005 р. // www.rada.gov.ua.
6. Конституція України // Відомості Верховної Ради. – 1996. – №30. – Ст. 141. Із змінами, внесеними згідно із www.rada.gov.ua.
7. Положення про механізми рефінансування комерційних банків України. Затверджене постановою Правління Національного банку України від 15.12.2000 р. N 484 // www.rada.gov.ua.
8. Положення про механізми рефінансування банків України. Затверджене постановою Правління Національного банку України від 28.02.2002 р. №82 // www.rada.gov.ua.
9. Положення про регулювання Національним банком України ліквідності банків України шляхом рефінансування, депозитних та інших операцій. Затверджене постановою Правління Національного банку України від 24.12.2003 р. № 584 // www.rada.gov.ua.
10. Положення про регулювання Національним банком України ліквідності банків України. Затверджене постановою Правління Національного банку України від 26.09.2006 № 378 // www.rada.gov.ua.

Руденко З.М. Основные принципы эффективного денежно-кредитного регулирования экономики государства.

На основе нормативно-правовой базы осуществления Национальным банком Украины денежно-кредитной политики разработаны принципы эффективного денежно-кредитного регулирования экономики Украины.

Ключевые слова: Национальный банк Украины, денежно-кредитная политика, денежно-кредитная регуляция, основные принципы денежно-кредитной политики.

Rudenko Z.M. Basic Principles of Effective Conduction of Monetary Accommodation of Economy of the State.

On the basis of normatively legal base of realization of monetary credit policy by the National bank of Ukraine principles of effective conduction of monetary credit management accommodation of economy of Ukraine have been elaborated.

Key words: National bank of Ukraine, monetary-credit policy, monetary-credit management, basic principles of monetary-credit policy.

Надійшло 05.03.2008 р.

УДК 336.71/73:06.012

В.А. Мирошников

**Основные подходы к управлению процессом
ликвидации кредитных организаций**

Проанализированы существующие особенности банкротства кредитных организаций, которые обусловлены спецификой их деятельности. Рассматриваются основные подходы, используемые для организаций работ по ликвидации банков.

Ключевые слова: банкротство, кредитные организации, конкурентный управляющий (ликвидатор).

До принятия Федерального закона «О несостоятельности (банкротстве) кредитных организаций» [1] (далее – Закон) в редакции от 20 августа 2004 г. процедура банкротства (ликвидации) кредитных организаций не имела принципиальных отличий от аналогичных процедур на иных предприятиях, за исключением, пожалуй, момента их начала. Заявление о признании кредитной организации банкротом или о ее принудительной ликвидации арбитражный суд принимал только после отзыва Банком России у кредитной организации лицензии на осуществление банковских операций.

В то же время при ликвидации кредитных организаций возникает множество особенностей, обусловленных спецификой их деятельности, которые не были учтены в предшествующей редакции Закона.

В частности, в отличие от предприятий у кредитных организаций, особенно крупных, как правило, имеется множество кредиторов (до десятков тысяч и более), которые проживают (физические лица) или располагаются (юридические лица) в различных регионах (по местам расположения филиалов).

До недавнего времени требования кредиторов кредитных организаций устанавливал арбитражный суд. Это существенно осложняло жизнь всем участникам процесса. Кредиторы были вынуждены направлять заявления об установлении их требований в арбитражный суд и конкурсному управляющему. Зачастую эти заявления не соответствовали формальным требованиям, поскольку многие кредиторы (особенно вкладчики – физические лица) не имеют представления о требованиях к заявлениям, предъявляемых судами.

© В.О. Мирошников, 2008.